

INVENTARUL

național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial

(*National Inventory of Active Intangible Cultural Heritage Elements*)

– extras –

I. Domeniul:

- cunoștințe și practici referitoare la natură și univers
- practici sociale, ritualuri și evenimente festive

II. Elementul de patrimoniu cultural imaterial:

Termen standard: Transhumața carpatică, parte a vieții pastorale tradiționale

Denumiri locale/regionale: „la baltă”, „la Bărăgan”, „la câmp”, „la drum” ș.a.

Areal de manifestare: Păstoritul local și pendulator se practică pe tot teritoriul țării, în special în arealul carpatic. Transhumața simplă și reminiscențele acesteia se realizează în prezent în următoarele zone: **Muscel** (sunt trei stăpâni de munte care merg cu oile în Câmpia Găvanu-Burdea și Câmpia Târgoviștei, în localitățile Rucăr, Dragoslavele, Jugur, Mățău, Boteni); **Bran – Moieciu** (ciobanii merg cu oile în Țara Oltului și în Depresiunea Brașov; localitățile Fundata, Șirnea, Măgura, Peștera, Moieciu, Bran); **Mărginimea Sibiului** (iernatul se face în Depresiunea Sibiului, Podișul Secașelor, Depresiunea Săliște și Podișul Hârtibaciului, în localitățile Jina, Poiana Sibiului, Rod, Tilișca, Rășinari, Sadu, Râu Sadului etc.); **Covasna** (localitățile Voinești, Brețcu, Zăbala, Întorsura Buzăului, Păpăuți); **Săcele–Brașov**; **Vaideeni, Baia de Fier, Polovragi, Novaci; Perișani** (localitățile Mălaia, Boișoara, Căineni, Racoviță, Titești; **Mărginimea Sebeșului** (localitățile Șugag, Săsciori, Pianu); **Vrancea** (localitățile Soveja, Năruja, Nistorești, Tulnici, Paltin, Nereju, Bârsești, Coza, Păulești, Negriștești); **Nucșoara** (localitățile Brădetu, Corbi, Galeșu, Domnești, Arefu, Oești); **Depresiunea Petroșani** – ținutul momârlanilor (localitățile Petrila, Jieț, Câmpa, Răscoala, Tirici, Popi, Taia, Maleia, Slătinoara, Livezeni, Dâlja Mare, Bănița, Câmpu lui Neag); **Depresiunea**

Hățeg (localitățile Barda, Clopotiva, Pui, Râu de Mori); **Sângeorz Băi** (Munții Rodnei).

Arealul de manifestare a transhumanței în trecut. Pentru folosirea eficientă a pășunilor și fânețelor aflate la mare distanță de sat, uneori la sute de kilometri până în Câmpia Jijiei – în nord-est, iar în sud-est până la Bălțile și Delta Dunării, până pe țărmul Mării Adriatice și Gurile Bosforului, prin stepele Rusiei, ș.a. Astfel, păstorii au trasat „drumuri ale oilor” și „drumuri ale sării” (vezi *Harta drumurilor de transhumanță din România*, autor Tiberiu Morariu, 1942), care, ulterior, au devenit importante artere de circulație. Traectoriile oierilor transhumanți vorbitori de limbă română s-au întins în nord-vest până la vechile așezări valahe din Carpații nordici de pe teritoriile de astăzi ale Poloniei, Slovaciei și Cehiei, acolo unde prezența oierilor valahi este dovedită prin terminologia păstorească din graiuri și onomastică, prin elemente etnografice sau prin specificul produselor agro-alimentare.

Urcatul oilor la munte, comuna Corbi, jud. Argeș. Foto: Iulian Vlad (2017)

Descriere sumară a elementului:

Definire. Transhumanța este o deplasare temporară, altitudinală și latitudinală a turmelor de oi pentru iernat, o fază avansată a păstoritului, apărută din necesitatea folosirii eficiente a pășunilor și a fânețelor situate la mare distanță de satul de origine al oierilor (cf. Lucian David). Ca ipostază a unei îndeletniciri tradiționale a poporului român, păstoritul transhumant s-a dezvoltat complementar cu păstoritul local și cu cel pendular, fiind practicat, conform izvoarelor istorice, începând cu secolele al XIV-lea și al XV-lea în special de către oierii transilvăneni.

Stâna Voineagul, Munții Lotrului. Foto: Lucian David (iulie 2020)

Manifestându-se inițial ca un proces economic determinat de creșterea fără precedent a turmelor de oi, lipsa furajelor pentru iernat și dezvoltarea locală și regională a piețelor cu produse de profil, transhumanța a devenit un fenomen cultural, social, demografic și ecologic, ce a determinat exploatarea de noi spații de pășunat, schimbul de elemente culturale între indivizi și comunități, apariția de drumuri comerciale, înființarea de noi așezări, crearea de toponime și antroponime, contribuit astfel la menținerea unității poporului român. Prin intermediul

transhumației, păstoritul a conferit identitate comunităților românești situate în afara granițelor țării de origine, sinonimia dintre etnonimul *vlah* și termenul *păstor* fiind consemnată încă din Evul Mediu. Mai mult, mișcarea păstorilor români (valahi) în zona carpato-balcanică a influențat păstoritul din acest areal în ceea ce privește anumite forme de organizare, elemente de cultură materială și terminologie.

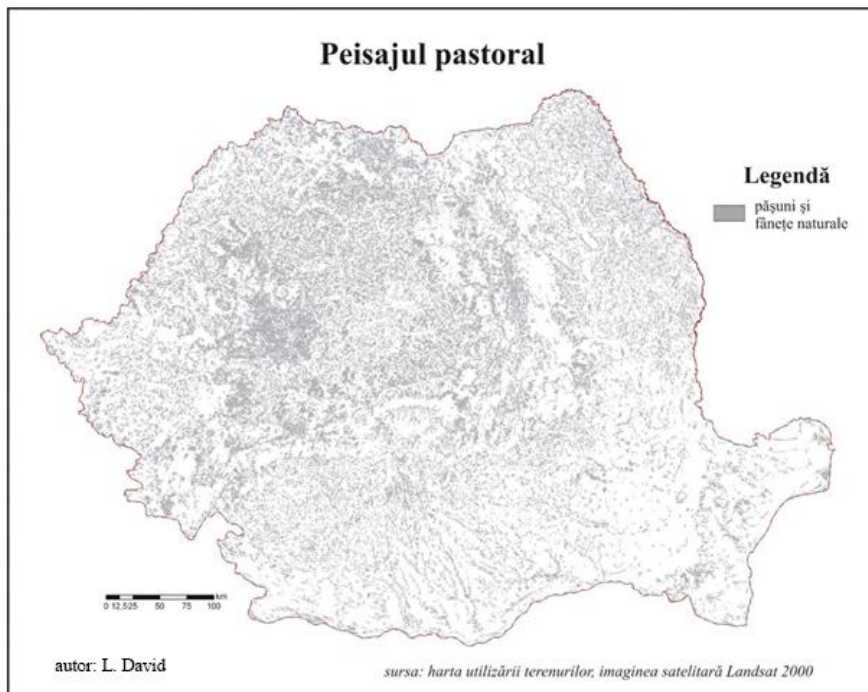
În ciuda declinului pe care păstoritul transhumant l-a suferit începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, această ocupație cu caracter istoric a poporului român continuă să reprezinte mijlocul principal de subsistență al unui număr important de practicanți din zonele tradiționale de manifestare, ce conservă trăsăturile exponențiale ale economiei pastorale stabilite acum câteva secole. Prin urmare, astăzi, transhumația reprezintă un ansamblu complex de manifestări economice și socio-culturale configurate în jurul păstoritului de amplitudine, conferind identitate satului pastoral montan cu specific transhumant și gospodăriei țărănești pastorale.

Văratul oilor în munte, Transfăgărașan. Foto: Iulian Vlad (2020)

Tipuri de păstorit. Existența cadrului natural prielnic, varietatea reliefului și a solului, bogăția rețelei hidrografice corelate cu extensiunea

pășunilor și fânețelor (marea majoritate fiind ecologice) au favorizat, în Munții Carpați, dezvoltarea unor vaste peisaje pastorale. Astfel, întâlnim următoarele **tipuri de păstorit**:

Harta peisajului pastoral. Sursa: Lucian David, Peisajele etnografice din România, Editura Etnologică, 2015: 83.

a. **local**, văratul animalelor (oi și vaci) are loc în vatra satului și în zonele adiacente din hotar. Are două subtipuri:

- a.1. *fără stână* – presupune prepararea produselor lactate în gospodărie și poate fi: *familial*, animalele vărează pe proprietățile individuale păzite de membrii familiei sau pasc liber; *organizat*, animalele pasc pe islazul satului sau prin asocierea mai multor proprietari și pasc pe mai multe proprietăți din sat. Înnoptatul animalelor are loc în gospodărie;
- a.2. *cu stână* – practicat în vatra satului sau în imediata vecinătate a acesteia. Este întâlnit în ultima perioadă, deoarece numărul animalelor a scăzut. Existând un număr redus de animale, proprietarii de terenuri își permit să pășuneze o parte din

c. **transhumant** practicat de oieri, după unii cercetători, încă din secolul al XIV-lea, iar după alții din secolul al XV-lea, și care a atins apogeul în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Păstoritul transhumant se desfășoară exclusiv în afara vetrei satului – toamna, iarna, primăvara. Acest lucru este determinat de lipsa terenurilor, fânul recoltat fiind insuficient pentru iernatul oilor. Ciobanii însoțesc turmele aproape tot anul („casa ț-e măgar, casa... casa ie dâן bălării și ușa di-ncotro vii... aia ie casa noastră” spune Dumitru Pârnuță din satul Rucăr).

Transhumația are două subtipuri:

c.1. *simplă*, vărutul oilor se face (uneori împreună cu vacile din sat) la stânele din moșia localităților din apropiere (pe munte), iar tomnatul, iernatul, primăvăratul oilor (vacile rămân în sat) are loc în zonele joase depresionare sau de câmpie la o distanță de maxim 100 kilometri de sat.

c.2. *amplă*, vărutul oilor se face (uneori împreună cu vacile din sat) la stânele din moșia localităților din apropiere (pe munte), iar tomnatul, iernatul, primăvăratul oilor (vacile rămân în sat) se desfășoară în Câmpia Română, Podișul Dobrogei, Bălțile și Delta Dunării, Câmpia Transilvaniei, Câmpia de Vest etc.

Cioban cântând din fluiet (la porneala oilor), Coliba lui Bogdănel Constantin, Jina, Jud. Sibiu.
Foto: Lucian David (iulie 2020)

Elemente socio-culturale asociate elementului: Existența transhumanței în spațiul locuit de români a condus la crearea și colportarea unor cunoștințe și practici transmise din generație în generație cu privire la itinerarii, mediul înconjurător, credințe și idei populare cu privire la floră și faună, calendarul agro-pastoral (ocupațional, folcloric și creștin), meteorologie și astronomie populară, medicină veterinară empirică, prepararea hranei și a produselor și subproduselor tradiționale de stână. De pildă, această cunoaștere a mediului de către oierul transhumant este evocată pertinent în denumirile populare ale unor plante de leac, cum sunt *limba mielului*, *traista ciobanului*, *spanacul ciobanilor*, *măciuca ciobanului*, *lânărița*, *scai măgăresc*, *iarba untului*, *untișor*, *limba oii*, *coada mielului*, *stevia stânelor* etc.

Strunga oilor (Coliba lui Capotă Dumitru), Rășinari, jud. Sibiu. Foto: Lucian David (iulie 2020)

Păștoritul este parte a unei economii țărănești care, în ansamblu este sustenabilă și prietenoasă cu mediul, având și funcția de echilibrare psihologică prin ritualurile asociate. Astfel, transhumanța a creat cadrul de performare a unor ritualuri, ceremonii, tradiții populare, evenimente sociale specifice, dintre care cele mai importante, cu ecou în comunitate, sunt sărbătorile pastorale. În calitatea lor de obiceiuri care însoțesc ocupația

tradițională a oieritului, acestea marchează momentele esențiale din desfășurarea activităților pastorale. Ziua de 23 aprilie, sărbătoarea religioasă închinată Sfântului Gheorghe, considerat patronul păstorilor, simboliza în calendarul popular începutul anului pastoral, atunci erau formate turmele și apoi acestea urcau la stâna din munte. În ajunul sărbătorii, se realiza alegerea ciobanilor, a locului unde se va face strunga sau stâna, alegerea mieilor și pregătirea oilor pentru primul muls, prepararea primului caș, măsuratul oilor (activități numite popular: *Măsuratul laptelui*, *Împreunișul oilor*, în dialectul aromân: *Măsurișul oilor*, *Sălaghirea areslor*, *Misurarea laptelui*, *Misurarea nimailor*), iar în unele comunități se aprindea tot atunci *focul viu*. Ca să apere oile de vrăji și de luatul manei, ciobanii se scoală în ziua de Sfântul Gheorghe în zori de ziuă și buciună. O altă sărbătoare cu adânci semnificații în viața pastorală este cea a Sfinților Împărați Constantin și Elena (21 mai), dată până la care trebuie să se fi încheiat suitul turmelor la munte, dar în alte părți această activitatea se realiza până cel târziu la 1 iunie. Sântămăria Mică (8 septembrie), este momentul în care se instalează toamna pastorală, dată de la care începe desfacerea stânelor, așa numitul *răscol al oilor*, când se părăsește vatra stâniei și se coboară pe sate, *în tomnat*. La Vinerea Mare (14 octombrie) se amestecau berbecii (*arietii*) cu oile pentru împerechere, sărbătoare numită *Arețul* sau *Nunta Oilor*. În unele zone, abia la Sfântul Dumitru (26 octombrie), patronul iernii pastorale, este *ziua sorocului* (iar în alte zone din țară în ajunul sărbătorii Sfinților Arhangheli), momentul în care animalele sunt înapoiate proprietarilor și se încheie socotelile între ciobani și gospodari. La această sărbătoare pastorală lua parte toată comunitatea și se îngropa *răbojul*, obiectul încrustat cu semne care-l ajuta pe baci să țină socoteala stâniei de-a lungul itinerariului transhumant și care, de asemenea, avea rol de a conserva magic *sporul stâniei*. În următorul interval, erau pregătite turmele pentru iernat și arendate pășunile și angajați ciobani în vederea noului an pastoral, iar produsele de stână erau intens comercializate la numeroasele și bogatele târguri autumnale. Toate aceste sărbători pastorale erauacompaniate de rituri magice, profilactice, augurale și propițiatoare, menite să protejeze existența ciobanilor și a turmelor lor, anticipând eventualele pericole naturale și supranaturale. Un loc important în calendarul pastoral aveau de asemenea riturile și superstiții ce marchează zilele *ținute* pentru ca sălbăticiunile să nu atace turmele. Dintre acestea, se remarcă sărbătorile rezultate din necesitatea protecției de lupi (*Filipii*, *Circovii de iarnă*, *Sânpetrul lupilor*) și de urși (*Martinii*, *Macaveiul ursului*), animalele sălbatice pe care ciobanul transhumant era nevoit să le

întâlnească frecvent și care au dobândit un statut special în bestiarul mitologic românesc.

Vechimea ocupației este confirmată de folclorul pastoral (literar, muzical, coregrafic), dintre care se disting cântecele epice cu tematică pastorală (*cântiți picurărești*, în dialectul aromân), dintre care cea mai importantă este balada *Miorița*, iar din repertoriul muzical ritual-ceremonial pastoral melodiile *Când urcă oile la munte*, *La măsurat*, *La făcutul cașului*, *A oilor*, *Cântec ciobănesc*, *Când coboară oile de la munte*. Semnalele pastorale au o funcție semiotică precisă, iar dintre acestea menționăm: *Chemarea oilor*, *Pe drum*, *Porneala*, *Șireagul*, *La muls* ș.a. Dintre cântecele pastorale propriu-zise, se disting: *Mi-a trecut Vinerea Mare*, *Măi ciobane de la oi*, *Pe drumul Banatului*. Oieritul a consacrat de asemenea instrumente muzicale pastorale tradiționale, cum ar fi *fluierul*, *buciumul*, *tilinca*, *cimpoiul*. Dansuri create în mediul pastoral sunt *Ciobănașul* și *Mocăncuța*.

Mulsul oilor, Stâna Albescu, Munții Leaota . Foto: Lucian David (august 2019)

Obiectele din inventarul stâniei, folosite inclusiv de oierii transhumanți, au încurajat de-a lungul timpului meșteșuguri tradiționale specifice, cum ar fi văsăritul și dogăritul (*ciubăr*, *doniță*, *găleată de muls*, *cupă*, *hârdău*, *închegătoare*, *putină* ș.a.), dulgheritul și sculptatul în lemn

(lingură, mestecătoare, troacă, răboj, răvar, tipar de caș, cujbă, bătă ș.a.), căldărăritul (vas de metal pentru prelucrarea laptelui, cazan de aramă, tuci ș.a.), prelucrarea fibrelor textile și pielăritul (strecurătoare, cojoc, glugă, traistă), confecționarea unor obiecte necesare deplasării pe distanțe mari așezate pe măgarii și caii care însoțeau turmele (desagă, tarniță). Simbolurile magice care se regăsesc pe unele dintre aceste obiecte din inventarul ciobănesc (gluga, bâta, tiparele de caș ș.a.) confirmă nevoie de protecție și propițiere a oierului, care se îmbină însă armonios cu funcția lor practică. De pildă, *bâta ciobănească* (confecționată cu deosebire din corn), a cărei cea mai arhaică ipostază este *bâta cu noduri*, obținută prin ghintuirea naturală, este frecvent crestată cu motivul *colț de lup*, dar are în același timp un rol important la „urcuș și coborâș”, este mijloc de apărare, ajută la transportul altor obiecte ciobănești (traista și gluga), sprijină ciobanul („doarme în băț”), servește drept răboj pentru număratul oilor ș.a.

Brânză de burduf (în bășică), Stâna Voineagul, Munții Lotrului.

Foto: Lucian David (iulie 2020)

Criteriile de selecție a speciilor și raselor de ovine pe teritoriul României aparțin aceluiași set de cunoștințe pastorale tradiționale, datorate în mare parte îndelungatei experiențe a păstoritului transhumant. Prin aceste alegeri, ciobanii au urmărit să obțină o maximă eficiență a exploataării

resurselor furajere, prin extensiunea fânețelor și pășunilor alpine în consens cu trăsăturile eco-geografice și pedoclimatice ale spațiului de transhumanță. Cea mai bine adaptată la condițiile traseului de transhumanță s-a dovedit a fi rasa Țurcană cu varietățile sale rasă cu lâna grosieră, specifică spațiului carpatin românesc, și care, datorită oierilor valahi transhumați, a ajuns în întreg arealul sud-est și central european. De asemenea, cunoștințele etnozootehnice ale oierului transhumant s-au materializat în folosirea animalelor de tracțiune pentru deplasarea inventarului pastoral. Măgarul, animalul folosit cu precădere în transhumanța oierilor români, a dovedit o inteligență deosebită de alegere a celor mai ușor de traversat cărări și trecători montane. Nelipsit pe drumurile transhumaței a fost câinele, preferate fiind rasele de câini ciobănești de talie mare capabile să păzească turma de animale sălbatice, rase care azi sunt recunoscute sub denumirile: *Ciobănesc românesc carpatin*, *Ciobănesc românesc mioritic*, *Ciobănesc românesc de Bucovina*, precum și câini de talie mică capabili să mâne oile.

Storsul urdei în strecură, Stâna Izvorul Cailor, Munții Rodna. Foto: Lucian David (august 2016)

Din cultura pastorală transhumantă fac parte și cunoștințele legate de produsele alimentare, căci valorificarea laptelui reprezintă o caracteristică a păstoritului transhumant românesc. Dintre produsele

pastorale tradiționale din lapte, cele mai importante sunt: *brânza de burduf*, *cașul* (afumat, uscat, covrigi de caș, păpuși de caș), *urda*, *untul*, *telemeaua*. O rețetă tradițională de prelucrare și conservare a cărnii este *sloiul de oaie*, preparat specific pastoral obținut prin fierberea, urmată de conservarea anaerată în recipiente de lemn a cărnii de oaie.

O probă a întinderii traiectoriilor de transhumanță este oferită de conservarea în limba română a nomenclaturii ocupaționale a păstorilor ardeleni prin transferul apelativelor cu semantică pastorală în onomastică. „Ungureni” sau „păcurari” erau denumiri generice pentru păstorii ardeleni. Aceștia fie erau „bârsani” sau din Țara Bârsei, erau „țuțuieni” dacă veneau de la platoul dintre Sibiu și Făgăraș, erau „mărgineni”, dacă veneau din Țara Sibiului, sau, chiar după numele localităților de unde roiseră: „poenari”, „sălișteni”, „rășinăreni”, „drăgușeni”, „săceleni” (mocani), „covășneni”, „brețcani” ori „crișani”, dacă veneau din Țara Crișului, „someșani” dacă veneau de pe Someș, „blăjeni”, dacă veneau din părțile Blajului, „sălăgeni”, dacă veneau din părțile Sălajului ș.a. De asemenea, numeroase toponimice pastorale au fost derivate din respectivele antroponime și apelative, dar și din legende, tradiții locale, folclor onomasiologic.

Caș la afumat, comuna Fundata, jud. Brașov. Foto Emil Țircomicu (2019)

Transhumanța a susținut practicarea unor meșteșuguri și ocupații asociate: fabricarea de obiecte necesare la stână, a articolelor de îmbrăcăminte specifice, a unor instrumente muzicale, comerțul de produse rezultate, elemente de arhitectură țărănească, de la anexele stâniei (*târla*, *strunga*, *comarnicul*), la locuința temporară (*surla*) și până la gospodării complexe de oieri, formarea și conservarea de așezări agropastorale specifice.

Spre toamnă și iarnă, oile stăteau sub cerul liber pe lângă *târle* sau *odăi*, prevăzute cu *șoproane*. Pentru ameliorarea condițiilor grele de climă în transhumanța pe verticală, la distanțe mici, se foloseau adăposturi deschise, cu podina din pământ bătătorit, cu acoperiș din stuf și fără pod. Protejarea turmei contra vântului se face cu un paravan protector.

Tipar de caș, Voinești – Covasna. Foto: Lucian David (august 2020)

Personalul stânei era organizat în raport cu necesitățile păstoritului de vară. Principalele atribuții erau îndeplinite de *stăpânul stânei* (numit și *baci*, *vătaf*, *birău*, *cap de stână*, *fruntaș*, *gazdă*, *maier de munte* etc.), ajutat în anumite zone de *băcițe*, acestea îndeletnicindu-se mai ales cu prelucrarea laptelui în timp ce baciul era ocupat cu administrarea stânei; stăpânul stâniei nu era mereu proprietarul oilor, ci cel mai experimentat dintre angajații stânei. *Ciobanii* (numiți și *păcurari* sau *mocani*; având diferite specializări: *mânzărari*, *sterpari*, *miorari*, *berbecari*, *cârlănari*, *boitari*, *mânători*) erau cei care supravegheau oile, le mulgeau, realizau munci de întreținere a stânei. *Mânătorii la strungă* erau de obicei tinerii și ciobanii nou veniți, mai puțin experimentați, care-și făceau ucenicia la stână: mânau oile la strungă, cărau apă, crăpau lemne, întrețineau focul ș.a.

Transhumanța a permis de asemenea, de-a lungul timpului, crearea și conservarea de comunități umane care gravitează în jurul acestei ocupații,

puternice legături sociale între practicanți, grupuri socio-profesionale, devenind un factor care generează identitate locală, regională și națională. Personajul central al fenomenului transumanței este *ciobanul*, *păstorul*, *oierul* sau *mocanul*, care a fost și rămâne o personalitate remarcabilă a comunităților tradiționale românești. Stimat de către ceilalți membri ai comunității, el este păstrătorul și purtătorul unor cunoștințe și practici străvechi aflate prin ucenicia la stână și testate în contextul trăirilor specifice unei vieți izolate, plină de privațiuni și primejdii.

Datorită practicării transumanței, oierii români au deprins o anumită filosofie populară pragmatică, o serie de percepții tradiționale asupra spațiului și timpului, precum și o deschidere spre nouitate și diversitate culturală și o capacitate de adaptare la condiții vitrege de viață.

Păpușar, Voinești – Covasna. Foto: Lucian David (august 2020)

Practicanți – comunități, grupuri, persoane: Crescători de ovine; ciobani, asociații de oieri, asociații de proprietari de stâni, asociații profesionale ale ciobanilor, Federația Oierilor Montani din România,

grupuri de producători Cooperativa Agricolă de Gradul I, Grupul de Producători Singeorz-Băi; întreprinderi individuale sau familiale pentru creșterea ovinelor, bovinelor; asociații de crescători de ovine afiliate la Federația Crescătorilor de Ovine și Caprine din România ș.a.

Categorie de vârstă: 15-85 de ani.

Sexul: bărbați și femei.

Categorie socioprofesională: diverse categorii socioprofesionale.

Naționalitatea: română.

Baia oilor înainte de plecarea în transhumanță, Stoenеști, jud. Argeș. Foto: L. David (octombrie 2014)

Starea actuală a elementului (viabilitate, pericole): Păstoritul tradițional a jucat un rol important în viața și istoria poporului român, fiind un factor esențial pentru menținerea coeziunii noastre naționale și lingvistice. Păstrarea tradiției păstoritului, cu creșterea animalelor pe pășune și deplasarea turmelor, trebuie să reprezinte o prioritate la nivel național, întrucât această ocupație contribuie la conservarea existenței gospodăriei

țărănești agropastorale și a produselor ei, precum și la menținerea biodiversității pășunilor alpine. În ultimii ani, se observă degradarea vieții în zona rurală montană, abandonul ocupațiilor tradiționale, depopularea accentuată, scăderea numărului de păstori, fragmentarea terenurilor agricole, dispariția pieței lânii și introducerea de reglementări stricte privind condițiile sanitar-veterinare de preparare a brânzeturilor și de bunăstare a animalelor transhumante. Toate aceste fenomene pun în pericol însăși existența acestei tradiții seculare, cu consecințe majore asupra pierderii ireversibile a identității culturale a unor comunități și asupra întreruperii transmiterii tradiției către generațiile tinere. Multă vreme țăranul a modificat treptat și lent pământul pe care trăiește și pe care îl folosește. În ultimii ani, același spațiu locuit de el este schimbat într-un ritm alert. Peisajul pastoral suferă modificări, iar în unele cazuri, are loc o transformare radicală ce pune în pericol biodiversitatea și moștenirea culturală a microzonelor pastorale. Nu întâmplător, teritoriile rurale sunt în centrul mizelor importante ale Europei în ceea ce privește dezvoltarea durabilă, iar zonele unde se practică astăzi transhumanța aparțin, în marea lor majoritate, unor arii naturale protejate.

Drumul oilor „la Bărăgan”, comuna Dragoslavele, jud. Argeș. Foto: Lucian David (octombrie 2014)

După anul 1990, transhumanța începe să dispară ca formă arhaică de păstorit, ca urmare a unor factori de natură socială, educațională, economică și politică, iar prin aderarea României la Uniunea Europeană, regulile formei clasice, tradiționale a transhumanței s-au schimbat, acestea fiind înlocuite de normative specifice de bunăstare a animalelor. Deoarece păstoritul transhumant se integrează armonios în conceptul mai larg al economiei sustenabile, bazat pe echilibrul resurselor, conservarea și încurajarea acestei îndeletniciri trebuie să devină proprietăți ale managementului agricol și de protecție a mediului la nivel național și european.

Drumul oilor „la câmpie”, jud. Argeș. Foto Emil Țircomnicu (2019)

Măsuri de salvagardare/protejare:

1) Cadru legislativ:

Prin O.M.C.P.N. nr. 2436/8.07.2008 se aprobă *Programul național de salvagardare, protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural imaterial*. Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, subordonată Ministerului Culturii, a stipulat cadrul de inventariere a patrimoniului cultural imaterial la nivel național în *Repertoriul*

patrimoniului cultural imaterial din România, publicat în ediție bilingvă, română-franceză, care cuprinde: *Obiceiuri care marchează ocupațiile tradiționale*: B. Creșterea animalelor și legătura acestora cu sărbătorile care marchează identitatea zonală și religioasă (*Repertoriu Național de Patrimoniu Cultural Imaterial*. I, București, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2008, p. 76-77) și *Relațiile omului cu lumea animală – credințe și practici* – Cunoștințe și practici de folosire a animalelor – Cunoștințe de creștere a animalelor domestice și Utilitatea animalelor domestice (*Patrimoniul Cultural Imaterial din România. Repertoriu*. II.A, 2014, București, Editura Etnologică, p. 95-97).

Drumul oilor „la Bărăgan”, Stoenesti, jud. Argeș. Foto: Lucian David (octombrie 2014)

Protejarea și conservarea practicilor și tradițiilor din gospodăria țărănească cu specific pastoral fac parte din strategia de dezvoltare durabilă a zonei montane din România, iar Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale prin Agenția Națională a Zonei Montane și Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor sunt direct implicate în elaborarea strategiilor și politicilor de conservare a ecosistemului antropogen din zona montană a României. În acest sens, în ultimele decenii au fost emise mai multe acte normative care conțin reglementări ce încurajează continuarea practicării păstoritului, în toate formele sale:

– Legea nr. 389/2006 pentru ratificarea Convenției-cadru privind protecția și dezvoltarea durabilă a Carpaților (*Convenția Carpatică*) a fost adoptată la Kiev, la data de 22 mai 2003 de către miniștrii mediului din Republica Cehă, Ungaria, Polonia, România, Serbia, Republica Slovacă și Ucraina. Convenția a intrat în vigoare la 4 ianuarie 2006. Pentru România, Convenția a intrat în vigoare la 6 martie 2007, Parlamentul României ratificând acest tratat internațional prin Legea nr. 389/2006. Convenția Carpatică încearcă să integreze protecția mediului în cadrul mai larg al dezvoltării durabile și astfel au un domeniu foarte larg de reglementare, ce depășește cu mult competențele ministerelor mediului. Prevederile cheie ale Convenției au ca scop protecția patrimoniului natural, utilizarea corespunzătoare a resurselor naturale, dezvoltarea durabilă a regiunii carpatice pe baza unor activități de mediu durabile: agricultură, silvicultură și turism ecologic, controlul poluării apei, realizarea unui sistem de monitoring, prevenirea și înlăturarea consecințelor dezastrelor naturale și antropice.

Iernatul oilor la colibiță, Borșa, jud. Maramureș. Foto: Lucian David (decembrie 2016)

Totodată, prin semnarea și ratificarea Protocolului, Părțile se obligă să ia anumite măsuri specifice pentru îndeplinirea acestor obligații, printre care: integrarea obiectivelor de dezvoltare durabilă a sectorului agricol și a zonelor rurale în cadrul politicilor sectoriale; coordonarea și cooperarea între

toate părțile interesate relevante în scopul creării unui mediu socio-economic pentru inovare rurală și a unor rețele cu valoare adăugată, în special între sectorul agricol și alte sectoare relevante economic în zonele rurale, cum ar fi cel artizanal, comercial, industrial, de infrastructură și turistic; luarea de măsuri pentru protejarea și gestionarea peisajelor culturale tradiționale din Carpați cu caracteristici tradiționale remarcabile și de o înaltă calitate ecologică, inclusiv datorită prezenței unor ecosisteme montane valoroase, a habitatelor naturale, semi-naturale, a pajiștilor și zonelor protejate, agrobiodiversității, resurselor genetice, soiurilor de plante cultivate și cunoștințelor ecologice tradiționale asociate acestora; menținerea și aplicarea practicilor agricole tradiționale cu intensitate redusă și a formelor de gestionare a peisajelor culturale, pășunatul tradițional al ovinelor; realizarea producției agricole ecologice în Carpați; educarea, informarea și conștientizarea publicului.

– Legea Muntelui nr. 197/2018, prin prevederile sale reglementează modalitățile de protecție și dezvoltare durabilă și incluzivă a zonei montane prin: punerea în valoare a resurselor naturale și umane, creșterea nivelului de trai, stabilizarea populației, menținerea identității culturale, creșterea puterii economice la nivel local și național, în condițiile păstrării echilibrului ecologic și protecției mediului natural.

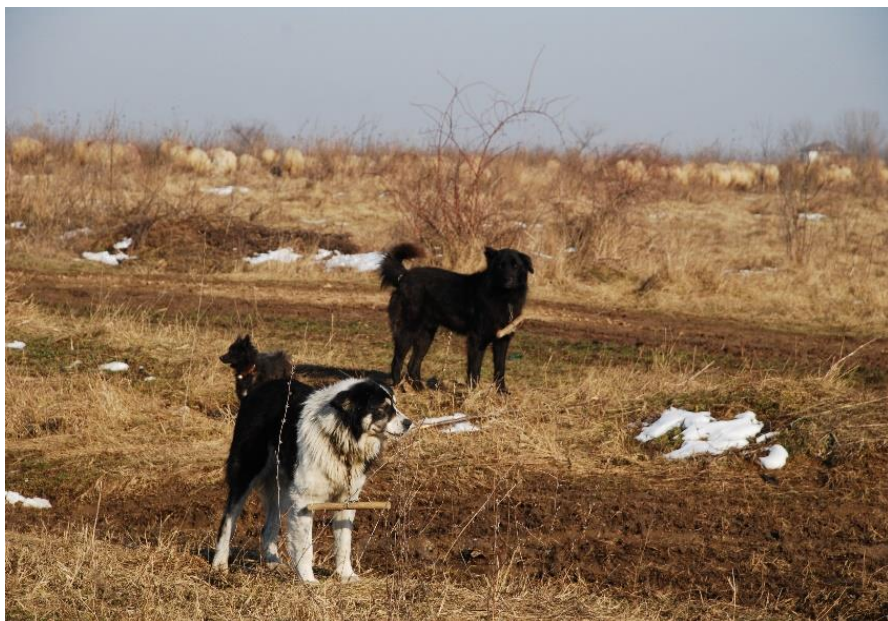

„Casa ciobanilor” în transhumanță, comuna Balotești, jud. Ilfov. Foto: Lucian David (februarie 2015)

– H.G. nr. 1.036/2018 pentru organizarea și funcționarea Agenției Naționale a Zonei Montane, creează un organism pentru punerea în aplicare a Legii Muntelui și are ca obiectiv elaborarea și aplicarea strategiei și politicilor Guvernului în domeniul dezvoltării și protecției zonei montane din România, zonă marcată de specificitate, fragilă ecologic și defavorizată economico-social din cauze naturale, care necesită o gestiune specifică.

– Legea nr. 332/2018 privind aprobarea Programului de investiții pentru înființarea stânelor montane creează cadrul legal pentru finanțarea investițiilor în vederea înființării stânelor montane modernizate și are ca obiectiv valorificarea superioară a produselor montane, limitarea declinului sectorului de producție primară, în scopul asigurării consumului intern, menținerea și crearea de noi locuri de muncă, cu accent deosebit pe stoparea depopulării.

– Ordinul 52/2017 cu modificările ulterioare, care reglementează procedura de acordare a mențiunii de calitate facultative “Produs Montan“, schemă de calitate recunoscută la nivel european, care pune în valoare originea produselor din zona montană, inclusiv a produselor ce provin de la animale transhumante.

Câini ciobănești cu jeju, comuna Balotești, jud. Ilfov. Foto: Lucian David (februarie 2015)

- Hotărârea nr. 332/2019 privind stabilirea componenței, atribuțiilor și responsabilităților Comitetului de masiv și ale Consiliului Național al Muntelui, act normativ ce creează cadrul de colaborare între reprezentanții comunităților din zona montană și autoritățile publice centrale și locale.
- Legea nr. 94/2020 pentru ratificarea Protocolului privind agricultura și dezvoltarea rurală durabilă, adoptat și semnat de România la Lillafured, Ungaria, la data de 12 octombrie 2017, la Convenția Cadru privind protejarea și dezvoltarea durabilă a Carpaților, adoptată la Kiev la 22 mai 2003.
- Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor, prin Agenția Națională pentru Arii Naturale Protejate, a lansat marca „Produs în ariile naturale protejate”, iar acest mecanism sprijină inclusiv producătorii de produse pastorale tradiționale.

Masa ciobanilor în transhumanță (Câmpia Vlăsiei), comuna Balotești, jud. Ilfov.
Foto: Lucian David (februarie 2015)

- Pentru a veni în sprijinul îndeplinirii Directivelor UE în domeniul protejării și conservării speciilor protejate și al conservării biodiversității, având o atenție specială pentru carnivorele mari, au fost accesate fonduri europene pentru managementul conflictului om-urs și ținerea sub control a atacurilor asupra stânelor de către lupi: Proiectul WOLFLIFE

„Implementarea celor mai bune practici pentru conservarea *in-situ* a speciei *Canis lupus* la nivelul Carpaților Orientali”, co-finanțat de Comisia Europeană prin programul LIFE+ Nature (implementat în perioada 2014 – 2018) și LIFE FOR BEAR – Conservation of Brown Bear (*Ursus arctos*) population in Romania - LIFE13 NAT/RO/001154 (implementat în perioada 2014-2019).

– Consiliul Național pentru Formarea Profesională a Adulților (CNFPA) a avizat, în 2011, Standardul Ocupațional pentru *Oier montan – Crescător de oi montan – Baci montan – Cioban montan*, această meserie fiind introdusă în Codul CAEN.

În ultimii ani, au fost implementate proiecte de cercetare științifică asupra transhumanței:

– Proiectul *Resursele montane și dezvoltarea durabilă*, finanțat de Guvernele Islandei, Principatului Liechtenstein și Norvegiei prin Mecanismul Financiar al Spațiului Economic European, derulat de ONG-ul Societatea „Progresul Silvic” Sibiu. Partenerii proiectului sunt Universitatea din Pitești, Camera Agricolă a Județului Sibiu și Serviciul Public Județean Salvamont Sibiu (2009 – 2010): <https://resurselemontane.wordpress.com/>

Fătutul oilor în transhumanță (la marginea unei păduri), comuna Periș, jud. Ilfov.

Foto: L. David (martie 2015)

– Proiectul *Pe urmele mocanilor săceleni, în Basarabia - Săcele, România*, realizat de Muzeul de Etnografie din Brașov, în parteneriat cu Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul – Republica Moldova, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” din București și Muzeul Brăilei „Carol I” (2019):

<https://www.youtube.com/watch?v=m1LlfOTCcSo&feature=youtu.be&fbclid=IwAR2671WmY3r3j-2AYotxFEY01n3DesiVeArzK2LCdWEa5uff2XXhuq6G6zE>

– Grant de cercetare realizat cu sprijin financiar din Fondul Recurent al Donatorilor, aflat la dispoziția Academiei Române și gestionat prin Fundația „PATRIMONIU”, Nr. GAR-UM-2019-XIII-4.9-2/15.10.2019, *Peisajul cultural carpatic. Dezvoltarea durabilă a păstoritului în Mărginimea Sibiului*, coordonator: Lucian David; echipa: Ionut Semuc, Alina Bojoga, Andreea Buzaș (2019-2020).

Au fost realizate filme etnografice și documentare care au surprins acest fenomen:

- *La drum* - 1997 (https://www.youtube.com/watch?v=oOBaX8_rc0A) și *Jina* - 2017 (<https://www.youtube.com/watch?v=wTz79bj2iQw>), realizator Dumitru Budrală;

- *Transhumanța. Ipostază endemică a păstoritului* - 2020, videobook științific, realizator Lucian David;

- *Ultima transhumanță* - 2019, realizator Dragoș Lumpan; (<https://www.youtube.com/watch?v=QbdnkDyruiw&t=1s>);

- *Sâmbra oilor în Oaș* - 1999, realizator Nicoară Mihali;

- *Paștele animalelor* - 2004, realizator Felix Săteanu;

seria de filme *Ruptu sterpelor* - 1993-2001, realizată de Centrul Creației Populare Maramureș.

În vederea transmiterii și popularizării informațiilor despre fenomenul transhumanței în rândul publicului larg și al tinerei generații, au fost implementate proiecte culturale susținute prin finanțare locală, națională sau privată. Dintre inițiativele private, cea mai importantă a fost colaborarea polono-română pentru realizarea proiectului *Redyk Karpacki (Transhumanța Carpatică)*, datorat Fundației „Pasterstwo Transhumancyjne” și Asociației „Transhumanța” (2013).

Având scopul de a promova activitatea și produsele pastorale, asociații familiale și ONG-uri, sprijiniți de administrația locală, au organizat diverse manifestări locale și regionale, cum ar fi: „Festivalul Oierilor” – târg de produse tradiționale (Tohanul Nou, 2012), Ziua porților deschise „Oieritul Montan Românesc” (Călimănești – Vâlcea, 2017), Festivalul

Internațional Multietnic al Păstoritului (Sarighiol de Deal, Tulcea, 2001-2019); Sărbătoarea Crescătorilor de Ovine „Țurcana – Regina Munților” (Costești, Hunedoara, 2004-2019); Festivalul „Sărbătoarea Străbunilor” în Ținutul Grăniceresc –Transhumața (Stâna Popas Putredu Moara, 2018, 2019); Festivalul pastoral „Urcatul oilor la munte”, împreună cu sărbătoarea populară „Ziua oierilor” (Novaci – Gorj, 11-17 mai a fiecărui an) ș.a.

Tunsul oilor în transhumață, comuna Șotânga, jud. Dâmbovița. Foto: Lucian David (mai 2019)

2) Măsurile punctuale:

Ministerului Mediului Apelor și Pădurilor și Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale prin Agenția Națională a Zonei Montane împreună cu Asociațiile crescătorilor de animale vor continua eforturile comune de protejare a păstoritului tradițional. Acțiunile comune vor viza necesitatea conservării păstoritului din perspectiva protejării și conservării practicilor și tradițiilor din gospodăria țărănească cu specific pastoral și a produselor ei, protecției mediului în arealele de transhumață, evidențiind importanța transhumaței pentru exploatarea eficientă și responsabilă a resurselor de mediu, conservarea echilibrului ecosistemului, a raselor de animale adaptate zonelor montane și a traseelor de transhumață.

Cea mai importantă măsură care privește protejarea și conservarea practicilor pastorale în România este elaborarea **Legii Păstoritului** de către Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale prin Agenția Națională a Zonei Montane, Ministerului Mediului, Apelor și Pădurilor, și alte ministere implicate, împreună cu practicanții activi ai păstoritului și asociațiile crescătorilor de animale.

Acest act normativ privește practicarea păstoritului, protejarea și dezvoltarea păstoritului care presupune deplasarea turmelor, prin punerea în valoare a componentelor sale sociale, economice, de mediu și culturale, exploatarea rațională și durabilă a resurselor pastorale și soluționarea litigiilor care pot apărea pe parcursul deplasării turmelor.

Festivalul „Sărbătoarea Străbunilor” în Ținutul Grăniceresc –Transhumața, Stâna Popas Putredu Moara. Foto: Dorin Cîrcu (2019)

Prin Legea Păstoritului se vor stabili:

- Principiile practicării activităților pastorale care presupun deplasarea turmelor;
- Modul de organizare și desfășurare a transhumaței și păstoritului pendular;
- Constituirea unei baze naționale de date cu traseele de deplasare a turmelor, regiunile și localitățile reprezentative pentru păstoritul transhumant și a efectivelor deplasate anual;

- Măsurile de refacere parțială sau totală a drumurilor istorice de transhumanță;
- Perioadele de deplasare a turmelor pentru fiecare zonă, regiune sau bazin montan;
- Măsurile de încurajare a continuării păstoritului transhumant în toate formele sale și transmiterea acestei practici către tineri;
- Măsurile de susținere financiară a practicării păstoritului transhumant;
- Măsurile de punere în valoare a activităților specifice de producție și procesare a laptelui și cărnii, a produselor stânei și a patrimoniului gastronomic pastoral;
- Măsurile de refacere și conservare a construcțiilor pastorale de altitudine, stâne și tabere de vară;
- Definierea noțiunii de zonă pastorală, semnalizarea prin semne specifice și atenționarea turiștilor cu privire la regulile de comportament în zona (păstrarea distanței față de animalele mari, purtarea câinilor de companie în lesă pentru a preîntâmpina atacurile câinilor ciobănești, comportamentul față de câinii ciobănești)
- Măsurile de punere în valoare a lânii și pieilor;
- Măsurile de încurajare privind creșterea și ameliorarea raselor autohtone de ovine și bovine, rase adaptate condițiilor de deplasare către zonele de pășunat, precum și a creșterii raselor autohtone de câini ciobănești;
- Măsurile de sprijin pentru practicarea pășunatului cu ovine pe pășunile de altitudine în vederea ameliorării calității acestora;
- Măsurile de dezvoltare a activităților conexe păstoritului, cu rol economic, educativ, pedagogic, cultural-spiritual, turistic, recreativ sau care privesc meșteșugurile și artizanatul;
- Măsurile de dezvoltare, cu sprijinul administrației centrale și locale, a unor strategii turistice integrate prin raportarea adecvată a acestui element al patrimoniului cultural imaterial la patrimoniul național material și natural prin crearea unor situri mixte: culturale și naturale în regiunile și localităților-satelit de practicare a Transhumanței și a unor trasee culturale care să urmeze drumurile transhumanței;
- Măsurile privind dezvoltarea unor parteneriate instituționale între experții care se ocupă de componenta agro-zootehnică și ecologică a acestei tradiții și specialiștii în patrimoniu cultural în vederea protejării, conservării și promovării acestei practici;
- Acțiunile de transmitere a informațiilor privind relevanța culturală a transhumanței;
- Strategiile de promovare a elementului la nivelul publicului larg prin educația non-formală și mass-media;

- Măsurile pentru încurajarea organizării evenimentelor și sărbătorilor locale care au drept scop promovarea culturii pastorale și a produselor de stână
- Obligațiile care le revin proprietarilor de turme, în special cele privind protejarea și conservarea mediului, ecosistemelor, peisajelor agro-pastorale și silvo-pastorale, precum și a proprietăților publice și private situate pe traseele de transhumanță
- Stabilirea despăgubirilor pentru deținătorii terenurilor agricole afectate de trecerea turmelor în transhumanță;
- Drepturile și obligațiile părților implicate în buna organizare și desfășurare a transhumanței, păstori, deținători de terenuri și autorități locale;
- Rolul autorităților publice locale în sprijinirea practicării transhumanței;
- Instituțiile implicate și modalitățile de soluționare a litigiilor dintre păstori și deținătorii de terenuri.

Fluierașii din Jina la Festivalul Rapsodia Păștoarească, Corbi-Argeș. Foto: Iulian Vlad (2018)

3) Contribuția comunităților, a indivizilor, a instituțiilor și a organizațiilor non-guvernamentale:

Comunitățile purtătoare de patrimoniu, susținute de către organizațiile nonguvernamentale ale oierilor, crescătorilor privați, de autorități și de instituții

publice au inventariat tradiția transhumanței și susțin măsurile de salvagardare a acestui element. Cercetătorii din diverse domenii (etnografie, geografie, folcloristică, sociologie, etnomuzicologie, istoria limbii, etnolingvistică, agricultură, ecologie și protecția mediului, turism etc.) au descris pe larg fenomenul transhumanței în studii de specialitate începând cu secolul al XIX-lea și până în prezent. Alte instituții culturale și reprezentanți ai administrației locale susțin și promovează acest element prin organizarea de ateliere, târguri, festivaluri de profil. Deținătorii unităților de agroturism din localitățile-satelit, ghizi specializați din aceste zone cu mare potențial turistic recomandă clienților vizitarea stânelor din zonă și achiziționarea de produse specifice.

Cercetarea de teren pentru documentarea și inventarierea acestei tradiții a fost realizată de CS II dr. Lucian David (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, București) și conf. univ. dr. Iulian Vlad (Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București). Au mai contribuit experți de la Agenția Națională a Zonei Montane din cadrul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale (conf. univ. dr., subsecretar de stat Avram Fițiu, director Veronica Baciu, consilier superior Sabin Fărcaș, consilier superior Corin Ciordaș), de la Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor (dr. economist Marisanda Pîrîianu; Mădălina Cozma, dr. ecolog Doina Cioacă, consilier superior Liliana Vîrtopeanu, consilier Alexandra Popa), de la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” (CS I dr. Marian Lupașcu), de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (CS dr. Iosif Camară). Din partea Comisiei Naționale pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial au participat CS I dr. Emil Țircomnicu (președintele CNSPCI) și CS drd. Iozefina Postăvaru (Institutul Național al Patrimoniului).

4). Colectarea datelor, implicarea comunității și consimțământul: Autoritățile publice reprezentate de Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a Ministerului Culturii, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, Ministerul Mediului, Apelor și Pădurilor au colaborat cu specialiștii CS II dr. Lucian David și conf. univ. dr. Iulian Vlad, care au realizat culegerea datelor și cercetările de teren, iar oieri și proprietari privați din Asociația Crescătorilor de Ovine „Corbii de Piatră”, afiliați la Federația Oierilor de Munte din România și Cooperativa Agricolă de Gradul I, Grupul de Producători Sângeorz-Băi au fost consultați cu privire la introducerea *Transhumanței carpatice, parte a vieții pastorale tradiționale* în curentul inventar național și, sub egida UNESCO, pe *Lista reprezentativă a elementelor de patrimoniu cultural imaterial al umanității*.

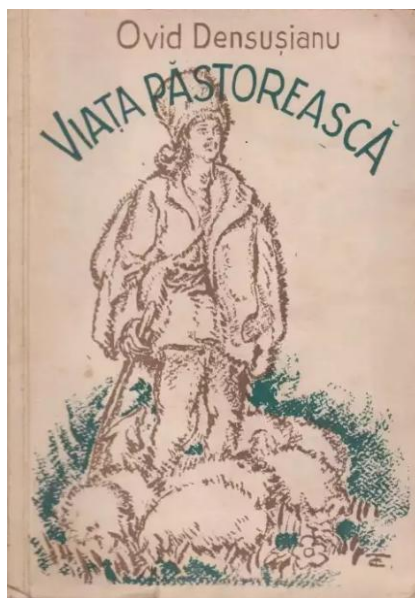

Festivalul Oierilor. Expoziție de animale, ediția a IX-a (reprezentanții Asociației „Corbii de Piatră”), Tohanul Nou – Brașov. Foto Iulian Vlad (2017)

Bibliografie selectivă:

- Bucur, Corneliu, 1978, *Invarianță și variabilitate în păstoritul tradițional (despre momentul apariției, cauzele și caracterul transhumanței pastorale a românilor)*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, X, Cluj-Napoca, p. 125–146.
- Buhociu, Octavian, 1979, *Folclorul românesc, ziorile și poezia păstorească*, București, Minerva.
- Celac, Alina, 2007, *Terminologia păstoritului în graiurile dacoromâne sudice*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă.
- Conea, Ion, 1984, *Plaiuri carpatice*, ediție îngrijită de Badea Lucian, Stoicescu Nicolae, București, Editura Sport-Turism.
- Constantin, Marin, 2018, *Mărturii de astronomie populară în practica pastorală din Mărginimea Sibiului*, în „Natura. Carte și profesor pentru toți”, coordonatori: Emilia Iancu, Adina Baciu, Ploiești, Bioedit, p. 31–38.
- Constantin, Marin, 2019, *Oierii din Carpați și drumurile lor de transhumanță: evocări ale sătenilor de la Tilișca, Poiana Sibiului și Jina (Mărginimea Sibiului)*, Ploiești, Editura Bioedit.
- Constantinescu-Mircești, Constantin, 1976, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII–XIX*, București, Editura Academiei Române.

- David, Lucian, 2015, *Peisajul cultural. Dezvoltarea durabilă a peisajului pastoral în Culoarul Rucăr-Bran*, București, Editura Muzeul Literaturii Române.
- David, Lucian, 2016, *Tipologia pastorală în Culoarul Rucăr-Bran*, în *Deschideri etnologice. In honorem Sabina Ispas la 75 de ani*, coordonatori: Laura Jiga Iliescu și Mihaela Nubert Chețan, București, Editura Etnologică, p. 151–158.
- David, Lucian, 2019, *Sheep Roads. Transhumance Itineraries of Romanian Shepherds*, in „Journal of Engineering Research and Applications”, vol. 9, issue 12 (serie III), p. 12–17.
- David, Lucian, 2020 a, *Păstoritul. Bibliografie selectivă*, vol. I, București, Editura Etnologică (în curs de apariție).
- David, Lucian, 2020 b, *Dezvoltarea durabilă a peisajului pastoral și implicațiile lui în politica economică a gospodăriei agricole individuale*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor «Constantin Brăiloiu»” (în curs de apariție).
- Dănuț, Ion I., 2006, *Incursiune în istoria păstoritului*, Râmnicu Vâlcea, Editura Adrianso.
- Densușianu, Ovid, 1966, *Flori alese din cântecele poporului, Vieța păstorească în poezia noastră populară*, ediție îngrijită și prefăță de Marin Bucur, București, Editura pentru Literatură.
- Dima, Emanuela I., 2013, *Terminologia păstorească moștenită în limba română. Elemente de dinamică lexicală*, București, Editura Academiei Române.
- Doboși, Alexandru, 1937, *Datul oilor (Quinquagesima ovium). Un capitol din istoria economică a Românilor din Transilvania*, Academia Română. Studii și cercetări, vol. XXVIII, București, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
- Dunăre, Nicolae, 1977, *De la păstoritul bi-pendulator carpatic la transhumanța pe Ialomița*, în „Ialomița. Studii și Comunicări de Muzeologie, Arheologie-Istorie și Etnografie”, I, Slobozia, p. 135–144.
- Dunăre, Nicolae, 1979 a, *Statutul și rolul păstoritului tradițional în convergență cu continuitatea și unitatea etnoculturală*, în „Apvlvm”, volumul XVII, p. 671–680.
- Dunăre, Nicolae, 1979 b, *Construcții carpatice de străveche continuitate etnoculturală în ținutul Hunedoarei*, în „Sargetia”, vol. XIV, p. 593–607.
- Emilciuc, Andrei, 2017, *Transhumanța comercială în Basarabia (1812-1853)*, în „Tyragetia”, serie nouă, vol. XI [XXVI], nr. 2, p. 61–83.
- Fochi, Adrian, 1964, *Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte*, cu un studiu introductiv de Pavel Apostol, București, Editura Academiei Române.

Fulga, Ligia, Marin, Carmen, 2020, *Transhumanța oierilor transilvăneni din Poiana Sărată în Basarabia și Crimeea - cercetări recente de teren și arhivă în 2019 (proiect anul 2)*, în „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, volumul VII, partea 2, Cahul: USC, p. 1–11.

Gălățan-Jieț, Dumitru, 2014, *Păstoritul din Valea Jiului ieri și azi*, Târgu Jiu, Editura Măiastra.

Ghelase, Ion I., 1936, *Mocanii. Importanța și evoluția lor social-economică în România*, cu o prefață de Nicolae Iorga, prima ediție, București, Tipografia „I. C. Văcărescu”; 1938, *Mocanii. Importanța și evoluția lor social-economică în România*, ediția a doua, revizuită și completată, cu o prefață de Nicolae Iorga, București, Tipografia „I. C. Văcărescu”; *Mocanii. Importanța și evoluția lor social-economică în România. Expansiunea lor în Câmpia Tisei, în Caucaz și Crimeea*, București, cu o prefață de Nicolae Iorga și o recenzie a domnului prof. univ. N. Băncescu, ediția a III-a revăzută și completată, București, Tiparul Românesc.

Ghinoiu, Ion, 2014, *Mitologie română. Zeii pastorali*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.

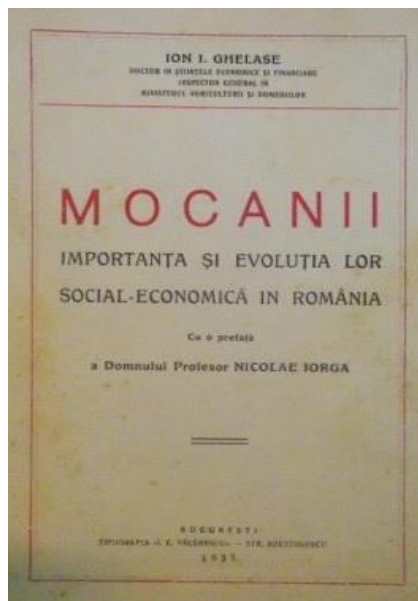
Goia, Ioan Augustin, 2012, *Economia rurală tradițională în nord-vestul Transilvaniei. Coordonate ale sistemului local-agricol de creștere a ovinelor (sec. XIII–XX)*, Cluj Napoca, Editura Argonaut.

Hasdeu, Bogdan Petriceicu, 1874, *Originile păstoriei la români. Elemente dacice. Ciobană, baciu, stână, urdă, brânză. Studiu de filologie comparată*, în „Columna lui Traian”, anul V, nr. 5, p. 101–107; *Originile păstoriei la români. Elemente dacice. Traista*, anul V, nr. 6, p. 156; *Originile păstoriei la români. Elemente dacice. Dulău și mosocă. Țurca*, anul V, nr. 7, p. 173–177; *Originile păstoriei la români. Elemente latine*, anul V, nr. 9, p. 234–235.

Herniczek-Morozowa, Wanda, 1975-1976, *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*, vol. I-III, Wrocław, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Iorga, Nicolae, 1905, *Bârsanii păstori*, în „Brașovul și românii. Scrisori și lămuriri”, vol. X, București, p. 355–393; *Lâna*, p. 46–49; *Bucate (oi, boi, rîmători)*, p. 50–52.

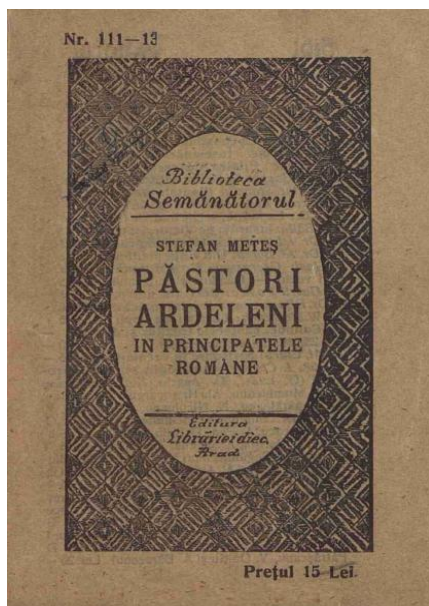
Georgescu, Corneliu Dan, 1987; *Repertoriul pastoral. Semnale de buciwm. Tipologie muzicală și corpus de melodii*, București, Editura Muzicală.

- Jawor, Grzegorz, 2013, *Așezările de drept valah și locuitorii lor din Rutenia Roșie în Evul Mediu târziu*, traducere de Codruța Antonesei, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Jiga Iliescu, Laura, 2020, *Biserica de alături. Câteva rituri necercetate ale ciobanilor din Carpați. Studiu de etnologie asupra religiozității pastorale*, Iași, Editura Institutul European.
- Latiș, Vasile, 1993, *Păstoritul în Munții Maramureșului (spațiu și timp)*, Baia Mare, tipărit la Marco & Condor SRL.
- Lupașcu, Marian, 2013, *Categorii și instrumente muzicale pastorale în cultura carpatică*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române.
- Martonne, Emmanuel de, 1904, *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpates méridionales; leur importance géographique et historique*, în „Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis”, Leipzig, Seele, p. 227–245.
- Mateescu, Tudor, 1986, *Păstoritul mocanilor în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră*, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, București.
- Mathe Kiss, Mioara, 2016, *Transhumanța în România*, București, Editura Integral.
- Matley, Ian M., 1970, *Traditional Pastoral Life in Romania*, în „The Professional Geographer”, 22 (6), p. 311–316.
- Mertens, Annette, Huband, Sally, 2004, *Romanian transhumance – the past, the present and future scenarios*, în „Transhumance and Biodiversity in European Mountains”, edited by: R. G. H. Bunce, M. Pérez-Soba, Rob H. G. Jongman, A. Gómez Sal, Felix Herzog and I. Austad, p. 155–170.
- Metes, Ștefan, 1925, *Păstori ardeleni în Principatele Române*, Arad, Editura Librăriei Diecezane din Arad, 192 p.
- Morariu, Tiberiu, 1937, *Vieța pastorală în Munții Rodnei*, București, Societatea Regală Română de Geografie.
- Tiberiu Morariu, 1942, *Păstoritul în Alpii Francezi și în Carpați*, în „Sociologie românească”, nr. 07-12, iulie-decembrie.
- Murgescu, Costin, 1996, *Drumurile unității românești. Drumul oilor. Drumurile negustorești*, prefață de acad. Tudorel Postolache, postfață de Mircea Măciu, București, Editura Enciclopedică.
- Opreanu, Sabin, 1931, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, în „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, volumul IV, 1928–1929, Cluj, Tiparul „Ardealul”, p. 207–244.
- Petrișor, Marin, 1991, *Transhumanța păstorilor ardeleni oglindită în hărțile graiurilor*, în „Analele Științifice ale Universității Ovidius. Secțiunea Filologie”, tom II, Constanța, p. 122–134.
- Popp, Mara N., 1929, *Drumul oilor pe Valea Prahovei, Doftanei și Teleajănelui*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, tomul XLVIII, București, Institutul de Arte Grafice „Alexandru Vlahuță”, p. 301–304.
- Popp, Mara N., 1935, *Urme românești în vieța pastorală a Carpaților Polonezi*, în „Buletinul Societății Regale Române de Geografie”, tomul LIV, p. 210–221.

Popp, Mara N., 1941, *Considérations générales sur la vie pastorale en Roumanie*, în „Revista Geografică Română”, an IV, fasc. II–III, p. 149–155.

Praoveanu, Ioan, 2014, *Considerații cu privire la transhumanța pastorală în documente istorice și studii etnologice*, în „Caietele ASER”, nr. 9/2013, București, Editura Etnologică, p. 160–167.

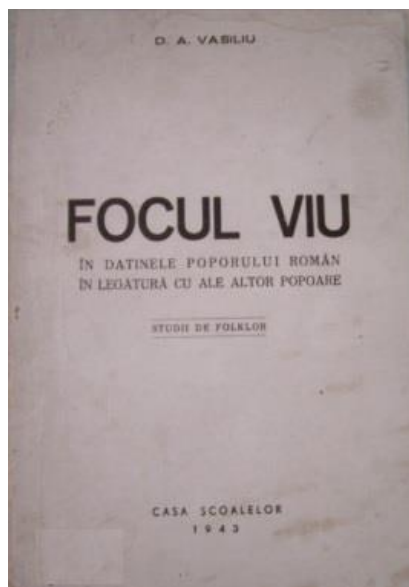
Săvoiu Gh., Stanciu Mirela, Vlad, Iulian, 2010, *Restituirea turistică a stânilor mutătoare, vadurilor, plaiurilor și drumurilor oilor – extinderi ale obârșiiilor pastorale carpatice ale spațiului mitic românesc*. Volumul Simpozionului internațional „Turismul rural românesc în contextul dezvoltării durabile. Actualitate și perspective”, vol. XIX, Iași, Editura Tehnopress, Iași, p. 89-100.

Săvoiu Gheorghe (coordonator), Vlad, Iulian, 2010, *Studiu privind relațiile tradiționale, culturale și spiritualitatea profundă, existentă între repaosurile activității de bază pastorală și marile sărbători religioase la românii din arealul rural montan*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”.

Shirasaka, Shigeru, Urushibara-Yoshino, Kazuko, 2013, *Changes in Sheep Transhumance in Romania*, în „Change of Sheep Transhumance in South of East Europe”, editor: Urushibara-Yoshino Kazuko, Department of Geography, Hosei University, p. 34–42.

Shirasaka, Shigeru, Urushibara-Yoshino, Kazuko, 2015, *Changes in sheep transhumance in Romania. A case-study from Mărginimea Sibiului – Southern*

- Carpathians*, în „Revue Roumaine de Géographie / Romanian Journal of Geography”, 59, (2), București.
- Stanciu Mirela, Răducută I., Vlad, Iulian, 2001, *Păstoritul transhumant și implicațiile sale asupra dezvoltării gospodăriilor țărănești din satele din Mărginimea Sibiului*, în „Agricultorul Român” nr. 1 (25).
- Stanciu Mirela (coord.), 2010, *Studiu privind stâna, produsele și subprodusele tradiționale de stână din arealul rural montan*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”.
- Vasiliu, D.A., 1943, *Focul viu în datinile poporului român în legătură cu ale altor popoare*, București, Casa Școalelor.
- Vâlsan, George, 1928, *Mocanii în Dobrogea, la 1845, cu o «Condică de economii de oi aflători în Bulgaria»*, în „Graiul Românesc”, anul II, nr. 3, București, p. 41–46.
- Veress, Andrei, 1927, *Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara Românească (până la 1821)*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tomul VII, București, Cultura Națională.
- Vlăduțiu, Ion, 1964, *Noțiunea de „mocan” în păstoritul românesc*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tomul 9, nr. 2, București, p. 143–158.
- Vuia, Romulus, 1964, *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX – începutul sec. XX)*, prefață de Tiberiu Morariu, București, Editura Academiei Române.
- Vuia, Romulus, 1975, *Studii de Etnografie și Folclor*, vol. I, ediție îngrijită de Mihai Pop și Ioan Șerb, prefață de Mihai Pop, bibliografie comentată de Ioan Șerb, București, Editura Minerva.
- Vuia, Romulus, 1980, *Studii de Etnografie și Folclor*, vol. II, antologie de Mihai Pop și Ioan Șerb, text stabilit de Florica Șerb, prefață de Mihai Pop, bibliografie și comentarii de Ioan Șerb, București, Editura Minerva.

Observație: Dosarul de candidatură va fi înscris de România pentru *Lista reprezentativă a elementelor de patrimoniu cultural imaterial al umanității* a UNESCO în cadrul unui dosar multinațional pregătit pentru sesiunea martie 2022.

La realizarea acestui raport au contribuit cu materiale științifice: CS II dr. Lucian David (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, București), conf. univ. dr. Iulian Vlad (Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară din București), consilier superior Sabin Fărcaș (Agenția Națională a Zonei Montane din cadrul Ministerului Agriculturii și Dezvoltării Rurale).

Raportul a fost realizat de:

Numele și prenumele: dr. Ioana Baskerville

Funcția/instituția: cercetător științific principal grad II, Departamentul de Etnologie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română – Filiala Iași, membră în Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial.

Data: 01.09.2020

Festivalul „Sărbătoarea Străbunilor” în Ținutul Grăniceresc – Transhumanța, Stâna Popas Putredu Moara.
Foto: Dorin Cîrcu, 2019

